

Jules Henry

Pathways to Madness

CHRISTIEN BRINKGREVE

Pathways to Madness van de psychiater en antropoloog Jules Henry heeft als student diepe indruk op me gemaakt. Toen ik het las was ik kandidaatassistent, en een van mijn taken was het assisteren van Bram de Swaan, die – nog nauwelijks benoemd als hoogleraar – een krachtdadige en inspirerende manier van werken aan de dag legde. Studenten moesten elke week een boek lezen en commentariëren. Een van die boeken was *Pathways to Madness* van de psychiater en antropoloog Jules Henry, en dit boek is blijvend tot mijn uitrusting gaan behoren.

Niet omdat de daar verkondigde theorie waar is gebleken, of het daar ontwikkelde interpretatieschema van gekte en waanzin toonaangevend is geworden, maar omdat er zo'n mooie en levendige beschrijving wordt gegeven van de pathologie van het gezinsleven. Van het gewone dagelijkse leven waar de communicatie misschien wel iets vreemder of ingewikkelder verloopt dan in andere gezinnen, maar ook weer niet geheel anders. Moeders die op zoete toon iets vernederends zeggen of op zure toon iets vriendelijks: dat is ook schering en inslag in al die gezinnen waar niemand gestoord raakt. Het thema van de paradoxale boodschap en de incongruente communicatie is interessant maar het valt niet vol te houden dat daarin de kiem van de waanzin ligt.

Het boek is in kleine kring bekend; bij een handjevol antropologen en een enkele socioloog heeft het zelfs een cultstatus, maar het is nergens echt doorgedrongen, niet in de sociologie, niet in de antropologie. Zelfs niet in kringen van gezinstherapeuten, hoewel Henry hen veel zou kunnen bieden. Hij heeft een scherp oog voor de subtiliteiten en strijdigheden in de interacties tussen gezinsleden, voor de dubbele boodschappen, het onderhuids gif, het eeuwig verwijt, het wederzijds klemzetten. Gezinstherapeuten weten daar hun praktijk mee te vullen. Niemand zal meer beweren dat daar de kiem ligt van de echte waanzin,

---

* New York: Random House, 1971

maar inzicht in neurotische en neurotiserende gedragspatronen en gezinsinteracties weet *Pathways to Madness* ruimschoots te geven.

Maar het boek biedt meer, en dat maakt het voor sociologen zo interessant. Henry laat zien wat de rol is van de cultuur in het gedrag van de ouders. De vraag van de causaliteit is altijd een ingewikkelde, maar Henry is overtuigd, op grond van zijn case histories, dat de cultuur belangrijk bijdraagt in het consolideren van de stoornis van het kind, als de basis hiervoor eenmaal gelegd is door de ouders. De ouders kent hij een basale pathogene rol toe – veel meer dan nu in de psychiatrie wordt gedaan –, maar hij laat zien hoe ‘cultural ills’ zoals onoprechtheid, impulsiviteit, gebrek aan betrokkenheid ouders gevormd hebben in hun gek makend gedrag.

Het zijn familietragedies die hij beschrijft, en hij beschouwt ze als uitdrukking van onze tijd en cultuur. En al worden ouders een belangrijke pathogene rol toegekend, ze worden niet beschreven als schuldigen, want ook zij zijn opgesloten in hun verleden en hun heden. ‘Opgesloten door hun verleden en door de configuraties van liefde, haat, angst en loochening die in het huis gevestigd zijn geraakt rigide als de muren.’

Zijn taal is prachtig, zijn case histories vallen te lezen als klassieke tragedies, maar dan zonder goden, want het zijn bij hem de mensen zelf die zichzelf en elkaar op dwingende en noodlottige wijze te gronde richten. Ze worden gedreven door hun gezinsgeschiedenis, en de interacties die ze ontwikkelen zijn dwingend en ‘rigide als de muren’.

Henry toont een gelukkige combinatie van antropologisch vakmanschap – hij trok een tijdlang in bij de door hem beschreven gezinnen om hen te kunnen observeren – en de klinische gevoeligheid van een psychiater. Met, zoals staat op de achterflap, ‘a special talent for nightmare’, en ook dat strekt, tenminste bij mij, tot aanbeveling.

Zijn boek maakte diepe indruk op me en was voor mij een voorbeeld van hoe te werken en hoe te kijken, met een duidelijke betrokkenheid voor het onderwerp, maar bijna onbewogen in zijn beschrijving. Het professionele ideaal van distantie weet hij goed te realiseren, en het blootleggen van de dynamiek in interacties, in hoe mensen met elkaar en zichzelf omgaan, of – iets tragischer geformuleerd – in wat mensen elkaar en zichzelf aandoen zal altijd mijn belangstelling houden. Het boek voldoet niet aan de heersende eisen van controleerbaarheid, van statistische berekening en generaliseerbaarheid, maar het biedt een schat aan inzichten. En daar gaat het tenslotte om in de sociologie.

